

Bartosz Panek
RADIOAMATOR

feature

Reżyseria Dariusz Błaszczyk
Realizacja akustyczna Andrzej Brzoska
Program 2 Polskiego Radia, 2018

Ktoś je zupę, łyżka stuka o talerz, mlaskanie

OFICER

No, widzę, że Panu smakuje, to bardzo dobrze. Widzi pan, my się zawsze potrafimy dogadać, wystarczy tylko być szczerym.

Smakuje? No widzi pan.

A wie Pan, że siedzi się nie za to, co się zrobiło, tylko za to się siedzi, że się dało złapać? Takie powiedzenie jest.

Muzyka – nastrój napięcia

LEKTOR

Radioamator. Słuchowisko dokumentalne Bartosza Panka

Muzyka: „Wesoły twist” Heleny Majdaniec

NARRATOR

5 grudnia 1961 roku. Milicjanci z Dąbrowy Górniczej pytają mieszkańców Zagórza o to, jak działają w ich domach głośniki radiowe. Opowiada Anna B.

ANNA B.

Głośnik zazwyczaj gra dobrze. Programy zaczynają się o 4:55, a kończą się zawsze o 23. Zdarza się, że głośnik zaczyna charczeć i trzeszczeć. Czasami przestaje grać, choć jest włączony. Przerwy trwają nieraz pół godziny, a nawet całą. W niedzielę 3 grudnia głośnik raczej nie grał. Wszyscy byli zajęci Barbórką i gośćmi.

Muzyka zanika, przechodzi w nagrania archiwalne z 3 grudnia 1961 roku – relację z otwarcia kopalni „Porąbka”

LEKTORKA

Dzisiaj górnikom Zagłębia przybyła nowa kopalnia. „Porąbka” to najnowocześniejsza i na pewno najpiękniejsza kopalnia w Polsce. W uruchomieniu kopalni uczestniczyli przedstawiciele partii i rządu.

Bartosz Panek
RADIO AMATEUR

feature

Directed by: Dariusz Błaszczyk
Acoustic production: Andrzej Brzoska
Polskie Radio Program 2, 2018

Someone is eating soup, the spoon is clanking against the plate, slurping sounds

OFFICER

Well, I can see you are enjoying this, very good. We can always find common ground, all you have to do is be honest.

Tasty? There you go.

And do you know that you do time not for what you have done but you do time for getting caught? It's a saying.

Music – tense atmosphere

VOICE-OVER

Radio amateur. Documentary radio drama by Bartosz Panek

Music: “Wesoly twist” (“Merry Twist”) by Helena Majdaniec

NARRATOR

On 5 December 1961, Policemen from Dąbrowa Górnicza ask Zagórze residents about how radio speakers work in their homes. Anna B speaks.

ANNA B.

The speaker usually plays well. Programs start at 4:55 am and always end at 11 pm. It happens that the speaker starts spluttering and crackling. Sometimes it stops playing, despite being turned on. The interruptions sometimes take half an hour, or even a full hour. I don't think that the speaker played on Sunday 3rd December. Everyone was busy with Miner's Day and guests.

Music fades into archival recordings from 3rd December 1961 – coverage from the opening of the “Porąbka” mine

FEMALE VOICE-OVER

Today, the miners of Zagłębie gained a new mine. “Porąbka” is the most modern and definitely the most beautiful mine in Poland. Representatives of the party and the government took part in the opening of the mine.

Tło fabryczne

REPORTER

Nadchodzi moment kulminacyjny. Towarzysz Wiesław¹ zajmuje miejsce w krześle maszynisty. Na tablicy sygnalizacyjnej płoną ostrzegawcze światełka.

WŁADYSŁAW GOMUŁKA – TOWARZYSZ WIESŁAW

Tej funkcji to ja jeszcze nie spełniałem, prawda... he he!

REPORTER

Ruch ręki towarzysza Wiesława i ogromny bęben z nawiniętą potężną liną wyciągową zaczyna się wolno obracać. „Porąbka” ruszyła!

LEKTORKA

Uroczystości barbórkowe, akademie, spotkania, tradycyjne obiady oraz wesołe zabawy taneczne odbywają się we wszystkich kopalniach. Oczywiście na każdej z zabaw najpopularniejszym tańcem jest śląski trojok. Tym właśnie trojokiem rozpoczęto także wczorajszą centralną zabawę w domu górnika w Sosnowcu, w której uczestniczył Władysław Gomułka.

Klaskanie, muzyka

REPORTERKA

Oto Orkiestra zagrała trojaka. W pierwszej parze, a ściślej mówiąc: w pierwszej trójce Władysław Gomułka z dwoma dziewczętami w śląskich strojach ludowych.

NARRATOR

Tamten dzień inaczej zapamiętał Tadeusz Jędrzejec.

wewnątrz auta, zmiana biegów, szum silnika (nagranie z czerwca 2017 roku)

TADEUSZ JĘDRZEJEC

Tutaj jest taka ulica, niektórzy koledzy właśnie poszli w tę uliczkę, dlatego z nas dwudziestu zrobiło się dużo mniej – o tutaj, tu.

Przejeżdża motocykl

NARRATOR

Tuż przed południem wracał z otwarcia kopalni. Widział ulicę, którą miała przejeżdżać rządowa delegacja.

¹ Władysław Gomułka, I sekretarz Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, de facto najważniejsza osoba w państwie

Factory background noise

REPORTER

The culminating moment is near. Comrade Wiesław² takes place in the engine driver's seat. Warning lights light up the instrument panel.

WŁADYSŁAW GOMUŁKA – COMRADE WIESŁAW

I have not held this function yet, you know... he he!

REPORTER

One movement of Comrade Wiesław's hand and the huge reel with very thick hoisting rope wound on it starts turning slowly. "Porąbka" has been launched!

FEMALE VOICE-OVER

The Miner's Day celebrations, meetings, traditional dinners, and merry dances have been held in all mines. Of course, at each of the parties the most popular dance is the Silesian dance of trojok. This trojok also started yesterday's central dance in the Miner's Centre in Sosnowiec, in which Władysław Gomułka took part.

Clapping, music

FEMALE REPORTER

And the Band is playing trojak. Władysław Gomułka dancing in the first pair, or to be more exact threesome, with two girls wearing Silesian folk costumes.

NARRATOR

Tadeusz Jędrzejec has different memories of that day.

car interior, change of gears, drone of the car engine (recording from June 2017)

TADEUSZ JĘDRZEJEC

There is such a street here, some of my colleagues went there, this is why, although there were twenty of us, our number was greatly reduced – here it is, here.

A motorcycle passes by

NARRATOR

Just before midday, he was walking back from the mine opening. He saw the street where government delegation was supposed to drive past.

² Władysław Gomułka, First Secretary of the Polish United Workers' Party, in fact the most important person in the country.

TADEUSZ JĘDRZEJEC

Zaraz może tutaj gdzieś zaparkuję...

Zaciąganie hamulca ręcznego, odgłosy komputera pokładowego

Usłyszałem taki głos: tiudiutiutiutiuti. Ale to tych gwizdów było bardzo dużo. Żeśmy po prostu tyłkiem uderzyli o obcasy! Prawie że leżymy na ziemi, zaczęli my się podnosić i wtedy taka fala powietrza poszła, takich podmuch był. Dopiero wtedy kilka głębokich oddechów... Okazuje się, że jestem mokrusieński...

Przejeżdża ciężarówka

...spocony, wszystko na mnie mokre i paruję jak zajeżdżony koń jakiś. I taka skarpa była. I w tej skarpie był umieszczony ten ładunek.

Odwraca się

W tym miejscu, tu w tym miejscu był słup drewniany i po prostu górą szły przewody elektryczne a w połowie wysokości słupa szły przewody od kołchoźników. Kołchoźniki to były takie – wtedy nikt nie miał radia, tylko przeważnie mieli taką skrzyneczkę i musieli słuchać to, co tam jest nadawane.

Ptaki

Z tych przewodów głośnikowych zwiisał taki przewód cieniutki to jest około jednego milimetra średnicy, i on tu zwiisał

Muzyka

NARRATOR

Dziennikarze, nawet jeśli wiedzieli o wybuchu, niczego nie mogli relacjonować. Przed wszystkim nie wolno im było ujawniać, że to kolejny zamach na najwyższe władze. W lipcu 1959 roku, również w Zagórze, bomba wybuchła na ulicy, którą mieli przejeżdżać Nikita Chruszczow i Władysław Gomułka.

Muzyka cichnie. Wkręcanie papieru do maszyny do pisania

OFICER (dyktując)

14 grudnia 1961. Notatka służbowa

Na podstawie sposobu skonstruowania miny i jej podłączenia wnioskować należy, że pierwszy i drugi wypadek spowodowała ta sama osoba. Sprawca jest odważny, a przede wszystkim zdecydowany. Może działać ze względu na bezpośrednią wrogość do władzy ludowej.

Spacje w maszynie do pisania.

Auto wewnątrz.

TADEUSZ JĘDRZEJEC

Wait, maybe I will park somewhere here...

Drawing of the handbrake, sounds of the drive computer

I heard such sound: tiudiutiutiutiutiutu. But there were lots of such whistles. Our bums hit our heels! We were almost on the ground, we started getting up, and then such wave of air came, there was this blast of air. Only then several deep breaths... It turns out I am soaking wet...

A lorry drives past

...sweaty, everything I was wearing was wet and steaming, like an exhausted horse. And there was an embankment. And this explosive charge was placed in that embankment.

He turns around

Here in this place, here, in this place, there was a wooden pole, electric wires simply ran along the top, and in the middle of the pole run squawk box wires. Squawk boxes were such – no one had a radio at the time, but usually such a box and they had to listen to what was broadcasted there.

Birds

A thin wire was hanging from those speaker wires, about one millimetre in diameter, and it was hanging here.

Music

NARRATOR

Journalists, even if they knew about the explosion, they could not report anything. First of all, they were not allowed to disclose that this was another attack against the highest authorities. In July 1959, also in Zagórze, a bomb exploded in the street that Nikita Khrushchev and Władysław Gomułka were to drive along.

Music fades away. Sound of paper being fed into a typewriter

OFFICER (dictating)

14 December 1961. Official memo

Based on the way the mine was built and wired, it should be concluded that the same person was behind the first and the second accident. The perpetrator is brave, but first and foremost determined. They may act as a result of direct hostility towards the people's government.

Space hit repeatedly on a typewriter.

Car interior.

TADEUSZ JĘDRZEJEC

Żeśmy przejechali budynek. Cofnę się, ponieważ ten budynek jest troszkę ważny, mianowicie tutaj obecnie jest warsztat naprawy samochodów, ale tu w tym budynku mieszkał mój kolega z rodzicami i siostrą. I ten budynek został zajęty przez UB³ czy jakichś po prostu, którzy na dachu ustawili sobie urządzenia, które ściągały głosy również z tamtej ulicy, i fotografowali, i kamerowali z dachu, i poł domu zajęli na te swoje urządzenia... tutaj było takie dowództwo całej akcji.

muzyka

NARRATOR

Zamachowca tropi 260 milicjantów. Śledczy przeprowadzają 70 rewizji, a u najbardziej podejrzanych montują podsłuchy. Pluskwę zakładają w domu Wacława Sandeckiego. Obciąża go skryty charakter i wykonywany zawód: jest monterem central telefonicznych i odbiorników radiowych.

Muzyka się wycisza

Wacław Sandeckiego trafia do aresztu tuż przed Bożym Narodzeniem.

SANDECKI

Hm, mogę jedynie powiedzieć, że nie wiem, kto był sprawcą tego wybuchu. Nie brałem w tym udziału i nikt mnie do tego nie namawiał.

Maszyna do pisania

OFICER (dyktuje maszynie)

Będzin, 6 grudnia 1961

Uzyskałem informację, że przy ulicy Armii Czerwonej mieszka Stanisław Jaros, lat około 30, nie pracuje nigdzie. Jest bardzo zdolnym samoukiem. Skąd posiada środki na utrzymanie, trudno ustalić.

Piszesz? No to pisz.

Muzyka z wyciszenia

On sam jest bardzo małomówny. Mieszka tylko z matką, rencistką. Nigdy nie widziano go pijanym lub żeby się awanturował.

Kulminacja akcentu muzycznego

ulica

³ Tajne służby, policja polityczna

TADEUSZ JĘDRZEJEC

We have gone past the building. I will go back because this building is somewhat important, and namely there is a car repair workshop here, but here, in this building, my friend lived with his parents and his sister. And this building was taken over by the Department of Security⁴ so those who simply placed devices on the roof to draw sounds also from that street, and they took photos, and they filmed from the roof, and they took up half of the house for those devices of theirs... it was a kind of headquarters for the entire operation.

music

NARRATOR

The assassin is tracked by 260 policemen. Investigating officers conduct 70 searches, and plant bugs in the homes of the biggest suspects. They bug the house of Waclaw Sandecki. He has been incriminated due to this secretive nature and his job: he installs telephone exchanges and radio receivers.

Music fades

Waclaw Sandecki is placed in detention just before Christmas.

SANDECKI

Well, I can only say that I don't know who was behind this explosion. I did not participate in it and no one tried to talk me into it.

Typewriter

OFFICER (dictating to the typist)

Będzin, 6 December 1961

I received information that Stanisław Jaros, aged around 30, lives in Armii Czerwonej Street, he is unemployed. He is a very gifted self-taught person. It is difficult to determine where he gets funds to support himself.

Are you writing it down? Then write.

Faded music

He himself is not a very talkative person. He lives just with his mother, a disability pensioner. No one has ever seen him drunk or disorderly.

Culmination of the musical accent

street

⁴ Secret services, political police

TADEUSZ JĘDRZEJEC

W tym budynku, w tamtej niższej części, mieścił się klub Górnika Zagórze, w którym ja tam trenowałem trochę boks, trochę piłkę nożną głównie, ale przed treningiem przychodziłem po prostu wcześniej. Tu był taki plac wyżuźlowany i tam było koło betonowe z obręczą i ja z tego koła rzucałem tym dyskiem i tam, gdzie dysk upadł, to ja sobie patyczki wkładałem, później mierzyłem ewentualnie najdłuższy rzut. Kiedyś przyszedł jakiś facet starszy troszkę ode mnie i ten facet po prostu wziął ten dysk i mi odrzucił. Tym facetem właśnie był Stanisław Jaros. I tak żeśmy się poznali. Dość taki masywny, włosy tak filmowo ułożone i te włosy mu się nie ruszały! Takie miał sztywne jak po prostu druty, no. Zarost zawsze elegancko ogolony,

Muzyka

marynarka skórzana czarna, spodnie odprasowane, buty też eleganckie błyszczące, on tutaj robił wrażenie na Zagórze.

Muzyka: „One way ticket” w polskim przekładzie

Pędzi, pędzi pociąg w jedną stronę, tam,
potem nagle staje, znowu pędzi tam.
Uuuu, koła umykają w jednym rytmie...

Maszyna do pisania

OFICER

Zagórze, 20 grudnia 1961

Stanisława Jarosa zastaliśmy w domu. Po oficjalnym przedstawieniu się i wyjawieniu celu wizyty nie zauważyliśmy, aby wywarło to na nim jakiegokolwiek wrażenie. Z uśmiechem nas zaprosił, powiedział, żebyśmy usiedli. Sam zajął się przygotowaniem śniadania, które w sposób nie budzący żadnych podejrzeń konsumował. Krótco potem nadeszła jego matka, której oświadczył, że panowie są z milicji i chcą przeprowadzić rewizję. W dość uprzejmy sposób ustosunkowała się do tego faktu.

Masz? No to dalej.

Urządzenia sieci elektrycznej nie wzbudziły zastrzeżeń. Linia radiowęzła do mieszkania nie jest podłączona. Widoczności na ulicę Krakowską nie ma.

Zadanie tajnego podebrania odcisków wykonaliśmy dopiero pod koniec rewizji, podczas segregowania zakwestionowanych nożyc i kombinerek.

NARRATOR

27 grudnia zakład kryminalistyki przysyła wyniki badań laboratoryjnych.

Dzień później kapitan Puchalski z Katowic zatrzymuje na ulicy Stanisława Jarosa.

Podczas rewizji zabiera mu dokumenty, zegarek, lusterko, grzebień, gumy do skarpet i cztery rurki.

TADEUSZ JĘDRZEJEC

In this building, in that lower part, was the Górnik Zagórze club in which I trained boxing a little, and mainly football, but I simply arrived earlier before the training. There was this cinder-covered square here, and there was a concrete circle with a hoop, and I used to throw discus from that circle, and where the discus fell, I placed sticks, and then I measured the longest throw. One day this guy came, slightly older than me, and he just took the discus and threw it back to me. This guy was no one else but Stanisław Jaros. And this is how we met.

Quite stocky, with a film-star hairdo and the hair would not move! It was so stiff, just like wire it was. Face always clean-shaven,

Music

black leather jacket, ironed trousers, shoes also elegant, shiny, he made an impression here, in Zagórze.

Music: Polish translation of "One way ticket"

(Choo, choo train chuggin' down the track
Gotta travel on, never comin' back
Oh, oh got a one way ticket to the blues)

Typewriter

OFFICER

Zagórze, 20 December 1961

We found Stanisław Jaros at home. After the official introduction and revealing the purpose of our visit, we did not notice that it made any impression on him. He invited us in with a smile, asked us to sit down. He occupied himself with preparing breakfast, which he went on to eat in a manner which did not arouse any doubts. Shortly after that his mother arrived, and he said to her that the gentlemen were from the police and wanted to conduct a search. He accepted this fact rather politely.

Have you got it? Well, keep going then.

There were no reservations electric grid devices did not raise any reservations. The radio broadcasting station line is not connected to the flat. There is no view of Krakowska Street.

The task to secretly collect fingerprints was carried out at the end of the search, during sorting out of challenged scissors and pliers.

NARRATOR

On 27 December, the forensic laboratory sends results of lab tests.

Next day, Captain Puchalski from Katowice detains Stanisław Jaros in the street.

During the search, he takes his documents, watch, mirror, comb, sock suspenders, and four straws.

OFICER

Czym zajmowaliście się 3 grudnia 1961 roku?

JAROS (*jąka się trochę*)

Jeśli dobrze pamiętam, to była niedziela. Wstałem przed 9. Zwykle budzę się wcześniej, ale w domu jest zimno i lubię poleżeć w łóżku. Jak w każdą niedzielę wykapałem się.

OFICER

Byliście w domu sami?

JAROS

Mama wyszła do siostry. Kiedy wróciła i jedliśmy obiad, powiedziała, że gdzieś przy ulicy Krakowskiej był wybuch i są ranni.

OFICER

No i coście zrobili?

JAROS

Nic. Po południu ubrałem się w czarne spodnie, czarne półbuty, beret i skórzany płaszcz. Poszedłem pod kino, myślałem, że spotkam kolegów i pójdziemy na film. Nikt nie przyszedł, więc wróciłem do domu. Słuchałem w radio „Podwieczorku przy mikrofonie”.

Sygnal audycji „Podwieczorek przy mikrofonie.

Muzyka

AGENT (*ze śląskim akcentem, pochylając samogłoski*)

Jaros wszedł do celi i wpadł jakby w próżnię. Uszy, policzki, nawet kark rozzarzony jak węgiel. Oczy obłąkane. Podchodzę, podaję rękę. Mówię, by czuł się jak w domu. Pytam, czy gra w szachy albo w chińczyka. Powiedział, że gra i przysiadł się do stołu. Pytam, czemu tak go męczą, bo cały dzień był na przesłuchaniu. Odpowiedział, że chcą wymusić jakieś zeznanie.

Ponieważ nic nie mówi, nie można z nim konkretnie o sprawie rozmawiać.

Ale ja jestem przekonany, panie kapitanie, że on ukrywa jakąś tajemnicę.

Maszyna do pisania

OFICER

Katowice, 2 stycznia 1962

Jaros dwukrotnie oświadczył, że odmawia wszelkich wyjaśnień. Nie trafiła do niego argumentacja, że przyznanie się do winy sąd potraktuje jako okoliczność łagodzącą, ponieważ w sprawie są dowody świadczące o jego udziale w przestępstwie. Podejrzany oświadczył, że nie zależy mu na własnej obronie tak samo jak na jego przyszłym losie.

OFFICER

What did you do on 3 December 1961?

JAROS (*stammering slightly*)

If I can remember well, it was Sunday. I got up before 9. I usually wake up earlier, but the house is cold and I like having a lie-in. As every Sunday, I had a bath.

OFFICER

Were you at home alone?

JAROS

My mum went out to visit her sister. When she came back and we were eating dinner, she said that there was an explosion somewhere in Krakowska Street and people were injured.

OFFICER

And what did you do?

JAROS

Nothing. In the afternoon I put on black trousers, black brogues, a beret and a leather coat. I went near the cinema, I thought I would meet my friends and we could go and see a film. No one came, so I went back home. I listened to “Podwieczorek przy mikrofonie” (“Afternoon tea at the microphone”) on the radio.

Signal of the “Podwieczorek przy mikrofonie” radio programme.

Music

AGENT (*with Silesian accent, bending vowels*)

Jaros entered the cell and as if fell into vacuum. Ears, cheeks, and even neck red-hot, like coal. Mad eyes. I walk up, extend my hand. I tell him to feel at home. I ask whether he plays chess or ludo. He said that he played and sat at the table. I ask why they have been tormenting him like that, because he had been interrogated all day. He answered that they wanted to force some testimony out of him.

Because he wasn't saying anything, the matter could not be discussed freely with him. But I am convinced, Captain, that he is hiding a secret.

Typewriter

OFFICER

Katowice, 2 January 1962

Jaros stated twice that he refused to provide any explanations. He did not accept the arguments that admitting guilt would be treated as a extenuating circumstances by the court because there is evidence in the case that proves his participation in the crime. The suspect stated that he did not care about his own defence just like his future fate.

ANRDZEJ KURZ

Po prostu się nie mówiło, się nie mówiło o takich rzeczach. Towarzysze wobec siebie byli ostrożni.

NARRATOR

Andrzej Kurz, asystent Romana Zambrowskiego, członka Komitetu Centralnego PZPR

ANDRZEJ KURZ

Uważali, że ktoś donosi. Zwłaszcza donosi do Ruskich. I należy do ruskich donosić jak najmniej. Zauważyłem, że jest napięcie, że ochroniarze chodzili osowiali, przestraszeni, ale nie zmienieni. Po prostu wydawało mi się, że zostali opieprzeni za coś. Ale myśmy nie żyli w atmosferze strachu przed społeczeństwem. Prawdę mówiąc, ci oficerowie od ochrony byli dwaj i byli dwaj kierowcy. Ci oficerowie od ochrony to więcej zajmowali się tym, żeby kupić twarogu, bo babcia w domu potrzebowała.

Muzyka, pomruki

szachy

AGENT

No to ja tak.

Odgłosy zbijanych figur

AGENT

Co będzie, jeśli ktoś powie, że cię widział?

JAROS

Tego nikt nie będzie mógł powiedzieć.

AGENT

No ale jak ekspertyzy potwierdzą, że to ty?

JAROS

No, na to to już nie ma rady...

Zbijanie figury

AGENT

Stasiek, powiedz, kiedy byłeś ostatni raz u spowiedzi?

ANRDZEJ KURZ

One simply didn't mention, you didn't mention such things. Comrades were careful with one another.

NARRATOR

Andrzej Kurz, assistant to Roman Zambrowski, member of the Central Committee of the Polish United Workers' Party.

ANDRZEJ KURZ

They believed that someone was informing on them. Particularly to the Russkies. And you should do as little informing as possible to the Russkies. I noticed that there was tension, that security guards were walking around dejected, scared, but unchanged. It just seemed that they had been ticked off for something. But we didn't live in the atmosphere of fear of the society. To tell you the truth, there were two of those security officers and there were two drivers. Those security officers were more preoccupied with buying cottage cheese because their granny at home needed some.

Music, murmurs

chess

AGENT

So I go like this.

Sounds of chess pieces being knocked down

AGENT

What will you do if someone says that they have seen you?

JAROS

No one will be able to say this.

AGENT

Well, what if expert analyses confirm that it was you?

JAROS

Well, then there's nothing that can be done about it...

Knocking down of a chess piece

AGENT

Stasiek, tell me, when did you last go to confession?

JAROS

No... to już lata są. Jak mogłem iść, jak tam jest wymagana poprawa.
No jeszcze są ci... księża patrioci... gdyby człowiek na takiego natrafił, jeszcze by donieśli.

AGENT

No ale nikomu z nich nie można zarzucić, że wykroczyli przeciw wierze i moralności, nie? Albo zdradzili tajemnicę spowiedzi.

I ja tak!

JAROS

Wiesz, takiego naporu nikt nie wytrzyma...
Może tak powiedzieć, żeby złagodzić, że... chciało się demonstrację urządzić?

AGENT

Tak... Ładna to demonstracja...

JAROS

Szach

AGENT

Cholera! Jaka demonstracja, wyśmieją cię! To wyście tu demonstrację robili?
Pomyśl inaczej: są narody, które się nie boją śmierci, np. Japończycy.

JAROS

Tak... dla idei życie dają.

Muzyka się wycisza

NARRATOR

8 stycznia o 11 Stanisław Jaros wchodzi do pokoju przesłuchań.
Mówi oficerowi, że nie chce, by ktokolwiek był zatrzymany z jego winy i dlatego chce złożyć wyjaśnienia:

Zapalanie papierosa

OFICER

Proszę mówić, my zawsze słuchamy z wielką uwagą!

JAROS

No... no to ja te bomby robiłem.

JAROS

Well... it must be years now. How could I go when you are required to mend your ways. And there are those... patriotic priests... if you encountered one of them, they could inform on you.

AGENT

Well, but none of them could be accused of trespassing against their faith and morality, could they? Or breaking the seal of confession...

And I go like this!

JAROS

You know, no one will survive such pressure...
Maybe one should say, to mitigate it, that ... one wanted to hold a demonstration?

AGENT

Yes... Nice demonstration it was...

JAROS

Check

AGENT

Shit! What demonstration, they will laugh at you! Did you do a demonstration here?
Think differently: there are nations that are not afraid of death, for example the Japanese.

JAROS

Yes... they will give up their life for the idea.

Music fades

NARRATOR

On 8 January at 11 am Stanisław Jaros enters the interrogation room.
He says to the officer that does not want anyone to be detained through his fault and that is why he wants to give explanations:

Lighting of a cigarette

OFFICER

Please talk, we are always listening with great attention!

JAROS

Well... well, it was me who made these bombs.

OFICER

No proszę, jednak się Pan zdecydował mówić. To bardzo dobrze! Ale po kolei. Pierwsza była kiedy?

JAROS

To było w nocy z 14 na 15 lipca 59 roku, naprzeciwko posterunku milicji.

Muzyka

Nagranie archiwalne z lipca 1959 roku

LEKTOR

Na widnokręgu Zagłębie – ziemia nieujarzmiona, harda, uparcie walcząca przez dziesiątki lat z ustrojem wyzysku. Oto kopania Niwa-Modrzejów znana z pięknych rewolucyjnych tradycji.

Gra orkiestra dęta

REPORTER

Pierwsze wiwaty gorące okrzyki i nie pierwszy już w tym dniu deszcz kwiatów.

Oklaski

Nikita Sergiejewicz ubrany jest w biały garnitur. Twarz owalna opalona, młodzieńcze uśmiechnięte spojrzenie niebieskich oczu. Nikita Sergiejewicz robi rażenie zupełnie niezmużonego, żywo reaguje gestem ręki na owacyjną serdeczność górników.

Okrzyki, oklaski

JAROS

No wziąłem zwykle żelazko do prasowania, takie na duszę. Do środka wsypałem dynamit.

OFICER

Ukradliście?

JAROS

Nie, trochę przywiozłem z wojska, a trochę miałem z kopalni, no i po wojnie było tego dużo na hałdach.

OFICER

No tak, no tak. A przekaźnik? Skąd wzięliście przekaźnik?

JAROS

Ze starego czołgu. Do środka wrzuciłem jeszcze zegarek... zepsuty, żeby zmylić milicję.

OFFICER

Well, here we are, so you have decided to talk after all. Very good! But first things first. When was the first one?

JAROS

It was at night from 14 to 15 July 59, opposite the police station.

Music

Archival recording from July 1959

VOICE-OVER

Zagłębie on the horizon – invincible, proud land, stubbornly fighting for decades against the exploitation system. Here is the Niwa-Modrzejów mine known for its beautiful revolutionary traditions.

A brass band playing

REPORTER

First cheers, heartfelt shouts, and a shower of flowers – not for the first time that day.

Clapping

Nikita Sergeievich is wearing a white suit. Oval, sunburnt face, youthful smiling look of blue eyes. Nikita Sergeievich looks as if he is not tired at all, he responds animatedly with a hand gesture to the enthusiastic cordiality of the miners.

Shouts, clapping

JAROS

Well, I took an ordinary slug-heated iron. I poured dynamite inside.

OFFICER

Have you stolen it?

JAROS

No, I brought some back from the army, and I had some from the mine, and, well, there was a lot of it on the slag heaps after the war.

OFFICER

Well, yes, yes. And the relay? Where did you take the relay from?

JAROS

From an old tank. I put a watch inside as well... broken, to put the police off the scent.

OFICER

A skąd pomysł, żeby taką bombę zrobić?

JAROS

No bo wcześniej jeszcze przeczytałem broszurkę o ostatnim zamachu na Hitlera. Wtedy w ogóle był nastrój, że Chruszczow przyjedzie, no. No i każdy mówił, co by to było, jakby w takim dniu strzeliło coś u nas w Zagórze. To ja uspokajałem, że u nas fanatyków nie ma, jak na Bliskim Wschodzie. Czytałem, że jak próbowano mosty wysadzać, to różnymi sposobami kombinowali. No i mówię, że za pomocą radia jedynie, no to tylko tak można by było. Dwa czy trzy kilometry byłby człowiek od tego no i byłby bezpieczny.

OFICER (*nerwowo gasi papierosa*)

No dalej, dalej...

JAROS

No... to była druga w nocy. Wdrapałem się na drzewo i zarzuciłem drut na przewód radiowęzła.
Przewody połączyłem tak, że ładunek mogłem odpalić sprzed domu.
Skończyłem, no to już było widno. Obudziłem się w południe, poszedłem na obiad do siostry. Jak wracałem, to widziałem dużo ludzi na ulicy. No i przyszło mi do głowy, żeby nie odpalać tego, jak przyjedzie Chruszczow i Gomułka.
Mogłem w ogóle nie odpalać, no ale odpaliłem. Ja... no nie umiem powiedzieć dlaczego. Wróciłem tam, gdzie strzeliło, i spotkałem znajomego, a i tak udawałem, że niby nic nie wiem.

Ulica

TADEUSZ JĘDRZEJEC

Jak ja tu dobiegłem, no to już po tamtej stronie ulicy, tam, było gapiów trochę. I to drzewo runęło na jezdnię, z tym, że po wybuchu na tym drzewie prawie nie było żadnego liścia. Detonacja, ten podmuch jakiś był taki chyba silny, że ogołociło z liści to drzewo. Gdyby zginął Chruszczow, to w Polsce po prostu byłoby działo się coś strasznego. Ruscy by nie popuścili. Gdyby skończyło się śmiercią Chruszczowa, rozmieniliby nas na drobne albo Polskę wcielili do Rosji.

Muzyka

JERZY HOJDA

Ja wtedy byłem operatorem.

NARRATOR

Jerzy Hojda

OFFICER

And where did you get the idea to make such a bomb?

JAROS

Well, I had read a brochure about the last attempt against Hitler's life earlier. And there was this general feeling that Khrushchev would come. Well, and everyone was saying how it would be if something went off here in Zagórze on such a day. So I calmed them down, that there are no fanatics here, like in the Middle East. I read that when they tried to blow up bridges, they tried to come up with different ways to do it. So I say that only using a radio, well, this would be the only way. One would be two or three kilometres away and one would be safe.

OFFICER (*nervously extinguishing a cigarette*)

Well, go on, go on...

JAROS

Well... it was 2 am. I climbed a tree and threw a wire on the radio broadcasting system cable.

I connected the wires so that the charge could be let off from in front of my house.

When I finished, it was already light. I woke up at midday, went for lunch to my sister's. When I walked back, I could see a lot of people in the street. And I suddenly thought not to let it off when Khrushchev and Gomułka arrived.

I could have left it alone, but I did set it off. I... well, I can't say why.

I went back to where it went off and I met an acquaintance, and I pretended not to know anything.

Street

TADEUSZ JEŃDRZEJEC

When I got here running, on the other side of the street, there, there were some gawkers. And this tree fell onto the road, however there were almost no leaves on it after the explosion. The detonation, this blast of some kind had been so strong I think that it stripped leaves from that tree.

Had Khrushchev died, something horrible would have happened in Poland. The Russkies would have never forgiven us. If it had ended with Khrushchev's death, we would have been stripped down or Poland would have been incorporated into Russia.

Music

JERZY HOJDA

I was a camera operator at the time.

NARRATOR

Jerzy Hojda

JERZY HOJDA

No to my takie oczy wszyscy zrobiliśmy, mówimy: to jest niemożliwe, żeby coś takiego miało miejsce u nas. No jednak miało miejsce. No moim zdaniem byłoby fajnie, jakby się udało. No ale że się nie udało, to już nie było o czym rozmawiać. Moim zdaniem byłoby fajnie, coś by się działo. Naród by otrzeźwiał, może wcześniej niż powinien.

NARRATOR

Przez pięć miesięcy służby podsłuchiwały prawie wszystkich mieszkańców Zagórza i skontrolowały 287 tysięcy listów. Pod szczególną obserwacją znalazło się 400 osób. Z dokumentów wynika, że śledczy zbyt mocno skupili się na poszukiwaniu głęboko zakonspirowanej organizacji. Zmylił ich też zepsuty zegarek, a milicyjny pies poprowadził milicjantów do ludzi, którzy przestraszyli się wybuchu. Śledztwo trwało półtora roku i zakończyło się całkowitą porażką.

OFICER

Panie Jaros, a ta druga bomba?

JAROS

A tą drugą chciałem odpalić 3 grudnia, jak miał przejeżdżać Gomułka. Wziąłem taką żeliwną rurę i drewniany klin, w drewno wmontowałem przekaźnik, wsypałem pół kilo dynamitu, otwór zatkałem szmatami i zalałem betonem.

OFICER

Sam pan wszystko robił?

JAROS

Nikt mi nie pomagał. Bombę owinąłem w gazetę i poszedłem naokoło przez łąki, aż do ulicy Krakowskiej.

OFICER

Która była godzina?

JAROS

No to już bardzo późno. Przed północą wdrapałem się na słup. Trochę mi zeszło, zanim połączyłem przewody, bo ciągle ktoś przechodził. Bombę zakopałem koło szóstej.

OFICER

I co, tak pan sobie wrócił do domu?

JERZY HOJDA

Well, we opened our eyes wide then, we say: this is impossible that something like this has taken place here. Well, it did. In my opinion it would have been great if it had worked. Well, but as it didn't work, there was nothing to talk about. I think it would have been cool, something would have happened. The nation would have been sobered up, maybe earlier than it should have done.

NARRATOR

For five months special services tapped almost all of the Zagórze residents and checked 287,000 letters. 400 people were under special observation.

The documents indicate that the investigators were too focused on searching for a deeply secret organisation. They were also misled by the broken watch, and the police dog led the police to people who got frightened by the explosion. The investigation lasted eighteen months and ended with a complete failure.

OFFICER

Mr Jaros, and the second bomb?

JAROS

And I wanted to set off the second one on 3 December, when Gomułka was supposed to drive past. I took this cast iron pipe and a wooden wedge, I installed the relay in the wood, put in half a kilo of dynamite, filled in the hole with rags and poured in some concrete.

OFFICER

Did you do all this on your own?

JAROS

No one helped me. I wrapped the bomb in newspaper and went around through meadows as far as Krakowska Street.

OFFICER

What time was it?

JAROS

Well, it was very late. I climbed a pole before midnight. It took me some time before I connected wires because someone kept walking by all the time. I buried the bomb around six o'clock.

OFFICER

And what, you just went back home?

JAROS

No tak. Mama już nie spała. Pytała, gdzie byłem w nocy, no to powiedziałem: „a co mamę obchodzi”. Umyłem się i napiłem gorącej herbaty.

OFICER

A potem?

JAROS

Potem wziąłem lornetkę, poszedłem do komórki, wyjąłem dwie dachówki i obserwowałem miejsce, gdzie zakopałem bombę. Po 10 widziałem, że delegacja jedzie, ale nie odpaliłem, bo widziałem na chodnikach dużo ludzi. Po jakimś czasie zobaczyłem, że od kopalni jedzie autobus, a za nim dwa czarne samochody. Jak autobus przejechał, nacisnąłem. Szybko rozmontowałem przewody. Mama była w mieszkaniu.

OFICER

Dobra. Na dziś wystarczy.

Muzyka

NARRATOR

8 stycznia w szpitalu składa zeznania ślusarz Jan B.

JAN B.

Były przemówienia i przecięcie wstęgi. Po uroczystości wyszedłem przed kopalnię. Na Krakowskiej usłyszałem wybuch, przewróciłem się. Dotknąłem twarzy i na ręce zobaczyłem krew... Leżałem na ziemi i chciałem się podnieść, ale nie mogłem, czułem... czułem bardzo duży ból w głowie i mocno szczypało mnie... niżej pasa. Zacząłem wołać ratunku.

CÓRKA JANA B.

No szok był.

NARRATOR

Córka Jana B.

CÓRKA JANA B.

Przecież miał te, uszkodzenia, to miał przyrodzenie wyrwane, w głowie miał taką dziurę, że my widzieli mózg, jak się, jak się to wszystko ruszało. Bo miał tata taką czapkę, gdyby nie ta czapka – ta czapka była z watoliną, to ten odłamek się tam wkręcił i ta czapka ochroniła go trochę. Wiem, że było nam, później po tym, to było nam bardzo ciężko. Pamiętam jak sukienkę miałam jedną, i do kościoła, i do szkoły. Nawet nikt nie myślał o odszkodowaniu, bo do kogo się zwracać? Ojciec był po podstawówce, mama to samo,

JAROS

Well, yes. Mum was no longer asleep. She asked me where I was at night, so I said: “none of your business”. I washed and drank some hot tea.

OFFICER

And then?

JAROS

Then I took my binoculars, went to the shed, took out two tiles and observed the place where I had buried the bomb. After 10 I could see that the delegation was driving past, but I did not set it off because I could see a lot of people on pavements. After a while I saw that there was a bus driving from the mine, followed by two black cars.

When the bus went past, I pressed it. I quickly dismantled the wires. Mum was in the flat.

OFFICER

Good. Enough for today.

Music

NARRATOR

On 8 January, Jan B., a locksmith, testifies in the hospital.

JAN B.

There were speeches and ribbon cutting. After the ceremony I went in front of the mine. I heard an explosion in Krakowska Street, I fell down.

I touched my face and I saw blood on my hand... I was lying on the ground and I wanted to get up but I couldn't, I had... I had a very strong headache and it was stinging... below the waist. I started calling for help.

DAUGHTER OF JAN B.

Well, it was a shock.

NARRATOR

Daughter of Jan B.

DAUGHTER OF JAN B.

He had those, injuries, his privates had been torn off, he had such a hole in his head that we could see his brain, as, as all this was moving about. Because dad had this hat, if not for the hat – this hat was padded, so this shrapnel was driven into it, and this hat protected him a little. I know that, afterwards, life was hard for us. I remember I had one dress, for church and for school. No one even thought about compensation, because who would we go to? Father had only primary school, mum the same, so they were uneducated, and they

także oni byli niewykształceni, no to nie myśleli nawet o tym, że mogłoby się należeć odszkodowanie za takie coś. To trzeba było cicho być, nie rozgłaszać tego.

Piosenka czeska

KATARZYNA P.

3 grudnia, gdy już było ciemno, przyszedł do mnie pasierb z kolegami, a jednym z nich był Stanisław Jaros.

NARRATOR

Z zeznań Katarzyny P., mieszkanki Zagórza

KATARZYNA P.

Mieli ze sobą pół litra, a już byli podpici. Wypędzić ich nie potrafię, bo mi wygrażają. Jaros wysłał mnie do sklepu po zakąskę. Sklep był zamknięty, no to poszłam do sąsiadki, a ona mówi „czy pani nie wie, co się stało? Wszędzie pełno milicji. No niech pani wypędzi tych łobuzów z mieszkania”. Gdy kazałam im odejść, to Jaros roześmiał się i gwizdnał. Ja mówię: „znów zrobili zamach na członków rządu, który jest dobry, bo daje mi emeryturę”!

Jaros odpowiedział, że taki rząd mógłby dawać więcej.

No i mówił jeszcze, żebym się nie bała i że niedługo będzie lepiej.

Pił wódkę i tańczył po mieszkaniu z łopatką do pieca.

Koniec piosenki

Ulica

TADEUSZ JĘDRZEJEC

Jak się później dowiedziałem, że to Stasiak zrobił, mówię: o ty, skurczybyku! Ja sobie z tobą porozmawiam kiedyś jeszcze. Ale niestety żeśmy się już nigdy nie spotkali.

Muzyka, cela, przewracanie gazet.

AGENT

Stasiak, ja tu zwariuję! Chodzę po celi jak lew w klatce.

Powiedz tym oficerom, żeby cię tak długo tam nie trzymali.

JAROS

Przyznałem się do wszystkiego.

AGENT

Nie rozumiem...

didn't even think that they could be owed compensation for something like this. You had to be quiet, keep it from getting public.

Czech song

KATARZYNA P.

On 3 December, when it was already dark, my step-son came to me with his friends, and one of them was Stanisław Jaros.

NARRATOR

Testimony by Katarzyna P., resident of Zagórze

KATARZYNA P.

They had half a litre of vodka with them, and they were already half-cut. I can't chase them out because they are threatening me.

Jaros sent me to the shop for some nibbles. The shop was closed so I went to my neighbour, and she says "don't you know what's happened? The police is everywhere. So, get those hoodlums out of the house". When I told them to go, Jaros laughed and whistled. I say: "they have made another attempt at lives of members of the government which is good because it gives me pension"!

Jaros answered that such government could give more.

And he also said that I should not be afraid and that it things would be better soon.

He drank vodka and danced around the flat holding a stove shovel.

End of song

Street

TADEUSZ JĘDRZEJEC

When I later found out that it was Stasiiek who did it, I say: you, bastard! I will talk to you one day. But, unfortunately, we have never met again.

Music, cell, rustling of newspapers.

AGENT

Stasiiek, I will go mad here! I've been walking around the cell like a caged lion.

Tell those officers not to keep you there so long.

JAROS

I have admitted everything.

AGENT

I don't understand...

JAROS

No przyznałem, że zrobiłem oba zamachy...

AGENT

Czyli to jest prawda?

JAROS

Tu mi się ciągle mówiło o ekspertyzach, o moralności, o bohaterstwie... że jeśli ktoś miał odwagę coś zrobić, to musi umieć się przyznać...

AGENT

Gratuluje! Bohatersko się zachowałeś. Trupów, jak mówisz, nie było. Więc głowa w górę!

Szeleści gazeta

Widzisz? W gazecie na pierwszej stronie „Zamach na prezydenta Sukarno”.

JAROS

We Francji na de Gaulle’a, w RFN na Adenauera, tu na Sukarno...
...a ja na Chruszczowa i Gomułkę.

AGENT

Trzeba jakieś wspomnienia o tobie napisać, będziesz sławny na cały świat!

Radio z początku 1962, muzyka

LEKTOR

Karnawału ciąg dalszy.

GŁOS MĘSKI

Darz bór!

Sygnal myśliwski na rogu

GŁOS MĘSKI

Tym sygnałem myśliwskim rozpoczęliśmy naszą zabawę myśliwską.

LEKTOR

Las, oszronione drzewa, na ścianach trofea myśliwskie – a obiekt polowań? Chwileczkę, słówko wyjaśnienia: rewelacją tegorocznego karnawału w Lublinie był bal myśliwych. Humory znakomite, bo łowy udane.

JAROS

Well, I owned up to both attacks...

AGENT

So this is true?

JAROS

They have been talking to me all the time about expert opinions, morality, heroism... that if someone was brave enough to do something, they must be able to own up to it...

AGENT

Congratulations! you have behaved heroically. As you say, there were no bodies. So heads up!

Newspaper rustling

See? In the paper on the front page: "Attempt on the life of president Sukarno".

JAROS

In France – on Gaulle, in Germany - Adenauer, here on Sukarno...
...and myself – Khrushchev and Gomulka.

AGENT

Some memoirs need to be written about you, you will be world-famous!

Radio from early 1962, music

VOICE-OVER

Carnival continues.

MALE VOICE

Darz bór⁵!

Hunting signal played on a horn

MALE VOICE

With this hunting signal we have started our hunting games.

VOICE-OVER

Forest, frosted trees, hunting trophies on walls – an object of the shoots? Just a moment, a world of explanation: a hunters' ball was a revelation during this year's carnival in Lublin. Great moods as the hunt had been successful.

⁵ traditional call of hunters

Maszyna do pisania

OFICER

12 stycznia 1962

Instrukcja w sprawie zabezpieczenia nadzoru nad więźniem

Pomieszczenie, w którym przebywa Jaros, powinno być zawsze oświetlone, a w porze nocnej pozostawać pod ciągłą obserwacją.... Pod ciągłą obserwacją – masz?

Na spacer wyprowadzać więźnia od 8:30 do 9.

Golić więźnia w następujący sposób:

- fryzjera wytypować wspólne z władzami śledczymi,
- nie brzytwą, ale maszynką do golenia.

SANDECKI

Jaros sam klepał rurkę na bombę.

NARRATOR

Z zeznań Wacława Sandeckiego

SANDECKI

Do tej bomby tylko raz mnie dopuścił, ale nawet nie wiem, jak ona wyglądała. Jak Gomułka miał przyjechać, to powiedziałem: „żeby znowu nie było wybuchu”, a Stasiak na to: „nie takie rzeczy się robiło”.

NARRATOR

W połowie stycznia zeznaje Wanda Sandecka

SANDECKA

Kilka dni przed nowym rokiem mąż wyszedł z więzienia. Spodziewał się, że znów go aresztują.

O niczym nie chciał mówić, tłumaczył, że za to też może siedzieć. 29 grudnia byliśmy w Katowicach, znaczy się ,żeby kupić łyżwy dla dziecka. Wracając odwiedziliśmy matkę męża.

Była u niej Teofila Jarosowa. Jarosowa szła do kościoła i wstąpiła tylko, by się ogrzać. W drodze do domu mąż powiedział mi, że jeśli śledczy będą mieć osiemdziesiąt procent pewności, że wybuch spowodował Jaros, to Stasiak po tygodniu przyzna się do wszystkiego. O moim mężu Jaros nie może mówić, bo jeśli zacznie go sypać, to Wacek też powie o nim więcej.

Muzyka

JAROS

Wiesz co, przyszło mi do głowy, że to Sandecki świnia mnie wydał!

Typewriter

OFFICER

12 January 1962

Instruction on securing supervision of the prisoner

The room in which Jaros stays should always be lit, and remain under constant observation during night time.... Under constant observation – got it?

Take the prisoner for a walk between 8:30 and 9 am.

Shave the prisoner as follows:

- appoint the barber together with the investigative authorities,
- use a shaver, not a razor.

SANDECKI

Jaros hammered the pipe for the bomb himself.

NARRATOR

From the testimony by Waław Sandecki

SANDECKI

He only let me near the bomb once, but I even don't know what it looked like. When Gomułka was supposed to visit, I said: "don't let there be another explosion", and Stasiek replied: "we have done such things and more".

NARRATOR

In mid-January, Wanda Sandecka testifies

SANDECKA

A few days before the New Year my husband was released from prison. He expected that he would be arrested again.

He didn't want to talk about anything, he explained that he could also do time for this. On 29 December we were in Katowice, I mean, to buy skates for the kid. On our way back, we visited my husband's mother.

Teofila Jarosowa was there. Jarosowa was walking to church and dropped in just to warm herself up.

On the way home my husband told me that if the investigating officers have eighty percent of certainty that the explosion was caused by Jaros, then Stasiek will own up to everything after a week. Jaros could not talk about my husband because if he started grassing on him, then Wacek would say more about him, too.

Music

JAROS

You know, I've just had a thought that it was this swine Sandecki who squealed on me!

Mnie zamknęli zaraz po świętach, jak szedłem do kina, Sandecki był już wtedy na wolności, a teraz znowu siedzi... czyli wypuścili go, żeby się wygadał!

AGENT

A on... on wiedział o wszystkim?

JAROS

Wiedział o ostatnim wybuchu ... a reszty się domyślał. Ja też zrobiłem parę błędów, zostawiłem dwie rurki i pilniczek... no ale człowiek jest mądry, jak już go zamkną.

Muzyka przechodzi w archiwalne nagrania z 1962 roku

LEKTOR

W tradycyjny tłusty czwartek warszawiacy pochłonęli ponad milion pączków, pąków i pączusiów. Organizowano specjalne konkursy premiowano kupujących, wybierano króla obzartuchów.

GŁOS MĘSKI

A, to już tradycja jest. Pączki to bardzo lubię, ale nie mogę ich za dużo jeść, bo troszkę z wątróbką jestem nie w porządku, he he!

generator

OFICER

Pani Jarosowa, niech pani opowie, jak pani żyje i z kim mieszka.

MATKA

Ja od, od kilku lat mieszkam tylko z synem, bo córka ma już swoją rodzinę, a mąż zmarł na gruźlicę jeszcze na początku wojny.

OFICER

Tak... A czy syn od dawna interesował się wybuchami?

MATKA

Nie umiem powiedzieć. Pamiętam tylko, że jak Stasiak był mały, to bardzo był uparty, nerwowo... Nie chciał nic jeść, tylko chleb z masłem, a ja go biłam, żeby mnie słuchał. Przez to zaczął się jękać, no i często mi to wypomina.

OFICER

Pani Jarosowa, a czy syn pracuje?

I was locked up right after Christmas, when I was walking to the cinema, Sandecki was already out then, and now he is back in... which means they released him so he would let it slip!

AGENT

And he... he knew about everything?

JAROS

He knew about the last explosion... and he worked the rest out. I also made a few mistakes, I left two pipes and a file... but you get wise after you have been locked up.

Music turns into archival recordings from 1962

VOICE-OVER

On the traditional Fat Thursday, Warsaw residents devoured over one million doughnuts, large and small. Special competitions were organised, buyers received rewards, the king of gluttons was selected.

MALE VOICE

Well, this is already a tradition. I like doughnuts very much, but I can't eat too many of them because my liver is slightly off-colour, he he!

generator

OFFICER

Mrs Jaros, tell us, how do you live and who do you stay with.

MOTHER

I have been living just with my son for a few years now, because my daughter already has her own family, and my husband died of TB at the start of the war.

OFFICER

Yes... And has your son been interested in explosions for long?

MOTHER

I can't say. I only remember that when Stasiak was little, he was very stubborn, nervous... He didn't want to eat anything, just bread and butter, and I beat him so he listened to me.

As a result, he started stuttering and he often reproaches me for this.

OFFICER

Mrs Jaros, and does your son work?

MATKA

Teraz nie, nie. Ale przedtem tak – to pracował na dole na kopalni. Było mu za ciężko, to rzucił tą robotę. Mówiłam, żeby odpoczywał w domu, bo ma słabe zdrowie, a do pracy może iść na wiosnę, jak będzie ciepło.

OFICER

A.. z czego żyjecie?

MATKA

Z mojej renty, mam w sumie 850 złotych. No i z działki mamy kartofle, marchew, kapustę... starcza nam na cały rok.

Kopalnia dała mi książeczkę PKO. Za oszczędności kupiłam radio „Beethoven” i pralkę elektryczną, syn kupił skórzany płaszcz i motorower.

OFICER

A czym zajmuje się syn?

MATKA

W domu to w sumie niczym, czyta czasem książki, „Młodego Technika”, trochę mi pomaga, ale chodzi do kina i na świetlicę. Mało rozmawiamy.

Fragment piosenki „Oh Carol” w wykonaniu polskiego piosenkarza Bogusława Wyróbka

NARRATOR

9 stycznia 1962. Zeznaje Wanda W.

WANDA W.

Stanisława Jarosa znam od dawna.

Ale kiedy dobrze żyłam z mężem, nie interesowałam się innymi.

Dwa lata temu mąż odszedł ode mnie i od dzieci, wyjechał.

Sama musiałam pracować na kopalni, żeby dzieciom dać jeść.

Któregoś wieczoru przyszedł do mnie brat z kolegami; jednym z nich był Stanisław.

Chcieli napić się wódki. Siedzieli do późna, a najbardziej kulturalny okazał się Jaros.

Był prawie trzeźwy, kiedy ze mną rozmawiał. Spodobał mi się.

Rok temu wrócił mój mąż i od tamtej pory Stanisław przychodził dwa razy w miesiącu, szczególnie kiedy mąż miał nocne zmiany. Przynosił słodczyce i wino.

Mąż, jak się napił, to mnie bił, a Stanisław zawsze, zawsze był greczny i dobrze ubrany.

OFICER

Co pana łączyło z Wandą W.?

MOTHER

Not now, no. But he used to before – he worked at the bottom in the mine. It was too hard, so he chucked the job. I told him to rest at home because he was ailing, and he could go to work in the spring, when it's warm.

OFFICER

And.. what do you live off?

MOTHER

My disability pension, I have 850 zloty in total. And we have potatoes, carrots, cabbage from the allotment... there is enough for the whole year.

The mine gave me a savings book. I bought a "Beethoven" radio set and an electric washing machine with the savings, and my son bought himself a leather coat and a moped.

OFFICER

And what does your son do?

MOTHER

At home, not really anything, sometimes he reads books. "The Young Technician", he helps me a little, but he goes to the cinema and to the youth club. We talk little.

Fragment of the song "Oh Carol" sung by a Polish singer, Bogusław Wyróbek

NARRATOR

9 January 1962. Testimony by Wanda W.

WANDA W.

I have known Stanisław Jaros for years.

But when things were fine between me and my husband, I was not interested in others.

Two years ago my husband left me and the children, went away.

I had to work in the mine myself to feed the children.

One evening my brother came to visit with his friends; one of them was Stanisław.

They wanted to have vodka. They stayed until late, and Jaros turned out to be the most cultured one.

He was almost sober when he talked to me. I liked him.

A year ago my husband came back and since then Stanisław has been coming twice a month, particularly when my husband was on night shifts. He brought sweets and wine.

My husband, when he had a drink, beat me, and Stanisław was always, always polite and well-dressed.

OFFICER

What was between you and Wanda W.?

JAROS

Nic. Byliśmy sobie potrzebni, żeby się wyżyć.

OFICER

Aha. A jak wyglądały wasze spotkania?

JAROS

Dzieci spały w kuchni na łóžeczkach, a myśmy byli w pokoju.

Wychodziłem od niej nad ranem. Jadłem jeszcze kaszanke i kładłem się spać.

Muzyka, maszyna do pisania

OFICER

16 stycznia 1962

Posiadane informacje wskazują, że ostatnie dwa wypadki nie są znane w państwach kapitalistycznych.

Istnieje uzasadniona obawa, że informacje o wybuchach dokonanych przez Jarosa mogą być przekazane osobom, które wykorzystają je we wrogich celach.

Należy uaktywnić operacyjne zabezpieczenie cudzoziemców, a także zapewnić dopływ informacji o pobycie i przyjazdach dziennikarzy z państw kapitalistycznych.

Kapitalistycznych.

W stosunku do dziennikarzy krajowych zadanie będzie polegało na tym, by nie weszli w posiadanie wspomnianych informacji.

JERZY HOJDA

Wszystkie informacje, które się wydostawały, były bardzo dokładnie i pieczołowicie sprawdzane w komitecie. Cokolwiek miało wyjść, wyciec, to po prostu najpierw towarzysze z komitetu zastanawiali się, czy możemy tę informację puścić do publicznego obiegu, czy nie możemy i jak możemy puścić, no tośmy puszczali, a jak nie – tośmy nie puszczali. I tak to, mniej więcej wyglądało.

Maszyna do pisania

OFICER

19 lutego 1962

Więzień Jaros wyskakując z pokoju przesłuchań przekręcił kluczem zamek w drzwiach, zamykając oficera, a sam dokonując ucieczki w kierunku pralni. Chciał się dostać na mur. Ja chwyciłem go za kołnierz marynarki, przytrzymałem i dopiero doleciał do mnie oficer. Chwyciliśmy go za ręce i doprowadziliśmy do celi.

Muzyka, ćwiczenia fizyczne w celi

JAROS

Nothing. We needed each other to let off steam.

OFFICER

Aha. And what did your meetings look like?

JAROS

Children slept in the kitchen in cots and we were in the room.

I left her in the early hours of the morning. I had some black pudding and went to bed.

Music, typewriter

OFFICER

16 January 1962

The information we have indicates that the last two accidents are unknown in capitalist countries.

There is a justified concern that the information about explosions perpetrated by Jaros could be disclosed to persons who will use them for hostile purposes.

Operating security should be initiated with regard to foreigners, and ensure flow of information about the stay and visits of journalists from capitalist countries. Capitalist.

In relation to domestic journalists, the task will consist in preventing them from seizing the information mentioned.

JERZY HOJDA

All information to be released was very thoroughly and with great care checked in the committee. Anything to be released, leaked, the comrades from the committee would first think whether the information can be released into the public circulation, whether we couldn't, and if we could release it, we did, and if not – we didn't. And this is what it looked like, more or less.

Typewriter

OFFICER

19 February 1962

Prisoner Jaros, having jumped out of the interrogation room, turned the key in the door, locking the officer in, and he himself escaped towards the laundry. He wanted to get onto the external wall.

I grabbed him by the jacket collar, held him, and only then did the officer manage to catch up with me. We grabbed him by the hands and led him to his cell.

Music, physical exercises in the cell

JAROS

Wychodzę z formy. Jeszcze kilka dni posiedzę, to już nie będę mógł myśleć o ucieczce, mięśnie wiotczeją... byłoby lepiej, gdybym zwariował.

AGENT

Czekaj pokażę ci coś. Zrób takie ćwiczenie, pomoże ci odzyskać siły. Patrz, złap ręce na plechach między łopatkami.

JAROS

O tak?

AGENT

Nie, nie, czekaj, musisz mocno chwycić za obie dłonie

JAROS

Ech! Nie dam rady.

AGENT

A czemu się poddajesz?

JAROS

Wiesz, ja mam za krótkie ręce. Kiedyś byłem u krawcy, on mnie obmierzył i zapytał, czy jestem złodziejem. Zarumieniłem się ze wstydu, bo ten krawiec jakby czytał w mojej duszy. Dziwna ta sprawa, jakby te za krótkie ręce to było jakieś przeznaczenie.

Auto wewnątrz

TADEUSZ JĘDRZEJEC

Mnie tylko zastanawiało jedno – jak to jest, że on o trzynastej godzinie, kiedy ja rzucałem dyskiem, on nie był w pracy. Kiedy wracałem po prostu z treningu, to była godzina tam dziewiętnasta, on też nie był w pracy. A chodzi najładniej ubrany w całym Zagórze.

Kierunkowskaz

SANDECKI

Kiedyś wracaliśmy z zabawy. Gdyśmy szli ulicą, Stasiek podszedł do sklepu i ręką wybił szybę. Wzięliśmy z wystawy po dwie butelki wina.

JAROS

Sandecki był w szpitalu. Spodobał mu się odbiornik w świetlicy, a wtedy nie miał w ogóle radia. No to powiedział, że chciałby taki mieć. Przez okno weszliśmy się do środka i wynieśliśmy radio.

JAROS

I'm going off form. I will stay in a few more days and I will no longer be able to think about escaping, my muscles are going flabby... it would be better if I went mad.

AGENT

Wait, I will show you something. Do this simple exercise, it will help you regain your strength. Look, clasp your hands on your back between shoulder blades.

JAROS

Like this?

AGENT

No, no, wait, you have to grab both hands tightly.

JAROS

Eh! I can't do it.

AGENT

And why are you giving up?

JAROS

You know, my arms are too short. I went to a tailor once, he measured me and asked whether I was a thief. I went all red because it was as if this tailor was reading my soul. Strange thing, as if these too short arms were some destiny.

Car interior

TADEUSZ JĘDRZEJEC

I was only wondering about one thing – how is it that at 1 pm, when I was throwing the discus, he was not at work. When I returned straight from the training, it was around 7 pm, he also was not at work. And he is the best dressed man in the whole of Zagórze.

Indicator

SANDECKI

One day we were coming back from a party. When we were walking along a street, Stasiek went to a shop and smashed the glass with his hand. We took two bottles of wine each from the shop window.

JAROS

Sandecki was in hospital. He liked the radio set in the day room, and he did not have a radio at the time. So he said that he would like to have one like this. We entered the room through a window and we took the radio.

Wacek je wziął, a – ja wiem – mnie dał parę stów. Potem powiedział, że chce mieć jeszcze adapter. To skradliśmy jeden z kina Bajka w Dąbrowie.

muzyka

AGENT

Nadal bije głową o ścianę, jakby chciał w niej wszystko przewracać.

Kładzie się na taboretach, a głowę wsadza do kosza. Leży tak długo, aż głowa staje się fioletowa.

A, mówi jeszcze tak, panie kapitanie: „zagórzaki, jak będziecie mnie tak sypać, to będzie bardzo źle”.

ARTUR JAROS

Dość często przyjeżdżał do nas, zresztą myśmy dość często jeździli do babci.

NARRATOR

Artur Jaros

ARTUR JAROS

Za ścianką, bo to było prawie pod strychem była taka komórka i jedyną fascynującą rzeczą dla mnie był motorower „Simson”, który stał w tej komórce. Ile razy byłem u babci, to zawsze starałem się tam zajrzeć, obejrzyć. I pewnego pięknego dnia, jak przyjechałem i poszedłem do komórki i nie było nic, zapytałem babcię, co się stało. „Ano panowie przyszli i zabrali”.

SANDECKI

Jaros namawiał, żeby uciekać.

Jakieś ubranie szył, takie gumowe, żeby przez rzekę dostać się do Niemiec, najpierw do Wschodnich, a później do Zachodnich. Widać źle mu tu było albo coś, nie wiem.

Piosenka Heleny Majdaniec „Jutro będzie dobry dzień”

Jutro będzie dobry dzień
Tylko małą prośbę spełń
Gdy na miasto spłynie cień
Przyjdź, przyjdź, przyjdź do mnie jutro

OFICER

Czemu tak źle było panu, panie Jaros?

JAROS

Pracowałem, a nic nie miałem.

Wacek took it, and – I know – he gave me couple hundred. Then he said that he also wanted to have a record player. So we stole one from the Bajka cinema in Dąbrowa.

music

AGENT

He is still hitting his head against the wall, as if he wanted to overturn everything inside. He lies on stools, and he puts his head into bin. He lies there so long that his head turns purple.

And he also says this, Captain: “Zagórze people, if you keep squealing on me like this, things will get very bad”.

ARTUR JAROS

He often came to visit us, and anyway we went to visit granny quite often.

NARRATOR

Artur Jaros

ARTUR JAROS

Behind the partition, because it was almost under the attic, there was such cubbyhole. And the only fascinating thing for me was the “Simson” moped that was stored in this cubbyhole. Every time I went to visit granny, I always tried to have a peek in there, look at it. And on one beautiful day, when I arrived and went to the cubbyhole, and there was nothing there, I asked granny what happened. “Well, men came and took it away”.

SANDECKI

Jaros tried talking us into escaping.

He made some clothes, rubbery, to cross the river to Germany, first East, then West Germany. It seems he didn't feel well here, or something, I don't know.

Helena Majdaniec's song “Jutro będzie dobry dzień” (“Tomorrow will be a good day”)

(Tomorrow will be a good day
I just have one small request
When a shadow falls on town
Come, come, come to me tomorrow)

OFFICER

Why were you feeling so bad, Mr Jaros?

JAROS

I worked, and I had nothing.

OFICER

A tak wiele pan umiał?

JAROS

Każdy potrzebuje żyć.

OFICER

A skąd Pan wiedział, że gdzie indziej jest lepiej?

JAROS

„Głos Ameryki” mówił.

OFICER

„Głosu” pan słuchał... Panie Jaros... Gdzie?

JAROS

Chodziłem do sąsiadów. Radio mówiło, że na Zachodzie jest dobrobyt.

OFICER

Ale nie wszystkich do tego rajy wpuszczają... Panie Jaros, kiedy postanowił Pan uciec?

JAROS

No więc kiedy miałem dziewiętnaście lat, pojechałem z kolegą do pracy pod Szczecin... Do granicy było, ja wiem, z dziesięć kilometrów. Słyszałem, że dwóch ludzi stamtąd przedostało się przez rzekę.

OFICER

Pomyślał Pan, że i Panu się uda...

JAROS

Przyszło mi do głowy, że zrobię parę sabotaży i ucieknę jako zbieg polityczny. Chciałem uciec z kolegami. Mieliśmy pójść do Berlina Zachodniego i prosić o azyl Amerykanów albo Anglików. Ale koledzy nie byli zdecydowani, a ja nie próbowałem uciekać sam.

Muzyka, maszyna do pisania

OFICER

Melduję, że więzień Jaros, cela nr 24, popełnił w dniu 25 kwietnia następujące przekroczenie: w czasie obiadu, gdy więzień Nowak opłukiwał miskę i talerz, wziął łyżkę Nowaka, złamał ją i połknął. Więzień po dokonaniu połyku był pod obserwacją lekarską. Zastosowano specjalną dietę, która umożliwiła wyjście połyku wraz z kałem.

OFFICER

And could you do so much?

JAROS

Everyone needs to live.

OFFICER

And how did you know that it was better elsewhere?

JAROS

“Voice of America” said so.

OFFICER

You listed to the “Voice”... Mr Jaros... Where?

JAROS

I went to visit neighbours. The radio said that there was prosperity in the West.

OFFICER

But they won't let everyone into this paradise... Mr Jaros, when did you decide to run away?

JAROS

Well, when I was nineteen, I went to work near Szczecin with a friend... It was, I don't know, ten kilometres or so to the border. I heard that two people there managed to get across the river.

OFFICER

So you thought that you could do it, too...

JAROS

I had this thought that I could organise some sabotage and run away as a political fugitive. I wanted to run away with friends. We were supposed to go to West Berlin and ask the Americans or the English for asylum. But my friends were undecided, and I did not try escaping on my own.

Music, typewriter

OFFICER

I would like to report that prisoner Jaros, cell number 24, committed the following transgression on 25 April: during lunch, when prisoner Nowak was rinsing his bowl and plate, he took Nowak's spoon, broke it and swallowed. After swallowing the object, the prisoner remained under medical observation. Special diet was administered which made it possible for the swallowed object to be excreted.

Muzyka się wycisza

NARRATOR

Kapitan Mieczysław Wysocki i prokurator Jan Rydzio przesłuchują Stanisława Jarosa przez trzy miesiące. Zadają te same pytania, słyszą te same odpowiedzi.

OFICER

Wyspał się Pan? Jak się nocuje, dobrze?

JAROS

Dobrze.

OFICER

Zapalimy?

JAROS

Poproszę.

Dziękuję.

OFICER

Nie jesteśmy przekonani, panie Jaros, że pan tak w pojedynkę chciał świat przewrócić.

JAROS

Ja na wielkie rzeczy nie liczyłem, ja tylko się chciałem... w ten sposób, jak to mówią, wyżyć.

OFICER

Sabotaże Pan robił z Sandeckim?

JAROS

Nigdy mu nie proponowałem. Ale wiedział o paru rzeczach.

OFICER

O czym?

JAROS

Że zniszczyłem koparkę w cegielni, że na kopalni wysadziłem transformator, no i na stacji benzynowej jeden wybuch zrobiłem.

OFICER

Skąd pan wiedział, jak działają przekaźniki?

Music fades away

NARRATOR

Capitan Mieczysław Wysocki and Prosecutor Jan Rydzio have been interrogating Stanisław Jaros for three months. They have been asking the same questions, they have been hearing the same answers.

OFFICER

Have you had a good sleep? What are nights like, good?

JAROS

Good.

OFFICER

Shall we have a smoke?

JAROS

Please.

Thank you.

OFFICER

We are not convinced, Mr Jaros, that you wanted to overturn the world just on your own.

JAROS

I did not count on great things, I just wanted to... as they say, let off steam this way.

OFFICER

You carried out sabotage with Sandecki?

JAROS

I never proposed it to him. But he did know about a few things.

OFFICER

About what?

JAROS

That I destroyed a digger in the brickworks, and that I blew up a transformer in the mine, and I also did one explosion at a petrol station.

OFFICER

How did you know how relays worked?

JAROS

Z pracy na kopalni. No i czytałem gazety.

OFICER

O. Jakże?

JAROS

Miesięcznik „Radioamator”.

Tylko jeszcze dręczy mnie myśl, taka złowieszcza...

...bo niech pan pomyśli, gdyby tak Hitlera ktoś zgładził czy Stalina...

OFICER

Wie pan co? Ja z panem nie chcę dyskutować.

Porównywać Hitlera, Stalina, z Gomułką, Chruszczowem?!

ARTUR JAROS

Trudne sprawy no to są właśnie takie rodzinne, że właściwie to ani mój ojciec, ani moja mama... tak jakby zapomnieli o człowieku, przynajmniej jeśli chodzi o rozmowy między mną a rodzicami. Ja nie kojarzyłem faktu... No był wujek, nie ma wujka, prawda, pewnie coś mnie zbyli na pytanie, co się stało. No bo jeżeli się wracało do tematu wujka i zaczynałem się dopytywać, no to mama płakała czasem. A ojciec właściwie niechętnie rozmawiał na ten temat.

Radio z maja 1962, muzyka

LEKTOR

Majowy potop

Muzyka

Wiosna w tym roku stanowczo się nie udała. Najpierw uporczywe chłody, silny wiatr, a teraz istny potop. Zalane pola, łąki, uszkodzone drogi, co będzie dalej? Czy jest nadzieja na szybką poprawę pogody?

muzyka

NARRATOR

Stanisław Jaros staje przed sądem. Proces rozpoczyna się 11 maja. Rozprawa jest niejawną. Zeznania świadków i oskarżonych, a także przemówienia obrońcy i prokuratora, milicja nagrywa na taśmę. 25 maja to ostatni, dwunasty dzień procesu.

JAROS

From my work at the mine. And I read newspapers.

OFFICER

Oh. Which?

JAROS

“Radioamator” monthly.

But I am also plagued by a thought, an ominous one...

...because, think about it, if someone assassinated Hitler, or Stalin...

OFFICER

You know what? I don't want to have a discussion with you.

Comparing Hitler, Stalin with Gomułka, Khrushchev?!

ARTUR JAROS

These are difficult matters, family matters, that really neither my father or my mum... as if they forgot the person, at least when it comes to conversations between me and my parents. And I did not associate this fact... Uncle was there, uncle is not there, true, they must have brushed me off with something when I asked what had happened. Well, because if the subject of my uncle returned, and I started to ask questions, my mum cried sometimes. And my father was unwilling to talk about this.

Radio from May 1962, music

VOICE-OVER

May deluge

Music

Spring this year is definitely a failure. First persistent cold, strong wind, and now a veritable deluge. Flooded fields, meadows, damaged roads, what will happen next? Is there any hope that the weather will improve soon?

music

NARRATOR

Stanisław Jaros appears before a court. The trial starts on 11 May. The hearing is closed. Testimonies by witnesses and the accused, as well as the speeches by the defence counsel and the prosecutor are recorded on tapes by the police. 25 May is the last, twelfth day of the trial.

SĘDZIA

W Polsce ludowej wyście doszli do płaszcza, motoroweru, do zegarka, do aparatu radiowego, mimo żeście nie pracowali systematycznie... Czym się oskarżony kierował?

JAROS

Proszę wysokiego sądu, jeśli chodzi o te, te, te dwa ostateczne zamachy, to chciałem je upozorować.

SĘDZIA

A dlaczego oskarżony nie upozorował takiego zamachu wobec sołtysa jakiejś wsi, tylko akurat wobec czołowych przedstawicieli partii i rządu?

JAROS

Chciałem rozgłosu.

SĘDZIA

Stworzenia pozorów, jakoby w Polsce działała opozycja, jakiś wrogi obóz?

JAROS

Tak, coś w tym rodzaju.

SĘDZIA

Panie prokuratorze, bardzo proszę.

PROKURATOR

Proszę wysokiego sądu!

To nie był zamach na konkretną osobę. To był zamach godzący w podstawy ustroju Polski, tej nowej Polski, nowego, odrodzonego narodu polskiego.

Oskarżony umiejętnie wybierał obiekty do aktów dywersji. Świadczy to, proszę sądu, o działaniu z pobudek kontrrewolucyjnych.

Robotnik Zagłębia domaga się od Ciebie, Wysoki Sądzie, żeby oskarżonego Jarosa wyeliminować całkowicie ze społeczeństwa.

SĘDZIA

Głos ma obrońca. Panie mecenasie...

OBROŃCA

Wysoki sędzie wojewódzki!

Z ust pana prokuratora padły słowa, po usłyszeniu których przechodzi dreszcz.

Muszę się odnieść do stwierdzenia, że najwyższej kary domaga się klasa robotnicza: otóż ci ludzie, robotnicy, stwierdziliby może – gdybyśmy ich tu mogli usłyszeć – że człowiek stanowi dla nich wartość. Proszę dla oskarżonego Jarosa o wyrok sprawiedliwy, z zastrzeżeniem, by mógł jeszcze oglądać światło dzienne.

JUDGE

In the people's republic of Poland you managed to acquire a coat, a moped, a watch, a radio set, despite not working systematically... What were the accused's motivations?

JAROS

Your honour, as regards these, these, these last two attacks, I wanted to feign them.

JUDGE

But why didn't the accused feign such an attack against a head of some village, but against these leading representatives of the party and the government?

JAROS

I wanted fame.

JUDGE

Creating pretences as if there was an opposition operating in Poland, some hostile camp?

JAROS

Yes, something like this.

JUDGE

Prosecutor, if you please.

PROSECUTOR

Your honour!

This was not an attempt against the life of a specific person. This was an attack at the foundations of Poland's system, this new Poland, new, reborn Polish nation.

The accused skilfully chose objects for the act of sabotage. This, your honour, is the evidence that he acted for counterrevolutionary reasons.

The Zagłębia worker demands from you, your honour, to eliminate the accused Jaros completely from the society.

JUDGE

The defence has the floor. Sir...

DEFENCE COUNSEL

Your honour!

The prosecutor has spoken words which send a shiver down your spine.

I must refer to the statement that the working class demands the highest punishment: the thing is that these people, workers, would possibly state – if we could hear them here – that a person constitutes a value to them. I would like to ask for a just sentence for Jaros, with a reservation that he should be allowed to see the light of day.

SĘDZIA

Czy oskarżony chce jeszcze coś dodać?

JAROS

Tak, wysoki sędzie. Gdy ja te rzeczy przygotowywałem, to może była we mnie iskra nienawiści, ale rozum dyktował mi, żeby w porę od takich rzeczy odstąpić.

Wiem, że czeka mnie ciężka kara. Chciałem prosić Sąd, by pozwolił mi zostać w społeczeństwie.

SĘDZIA

Sąd Wojewódzki w Katowicach wymierza Stanisławowi Jarosowi jedną karę łączną – karę śmierci.

Muzyka

NARRATOR

Wacław Sandecki i jeszcze jeden kolega Jarosa, sążeni za pomoc w sabotażach, dostają wyroki kilku lat więzienia.

Muzyka urywa się

OFICER

No i jak tam nastoje w celi 24? Chyba trochę smutno?

AGENT

O, i to całkiem! Jaros po rozprawie chodził jak obłąkany.

OFICER

Co mówił?

AGENT

Że bardzo źle zrobił, bo się przyznał się i dlatego sam na siebie podpisał wyrok.

OFICER

Dalej chce uciekać?

AGENT

O tym ciągle gada. Chciałby też zdobyć jakieś ostre narzędzie, bo jeżeli mu się plany pokrzyżują – to wolałby sobie sam odebrać życie, niż dać się komuś powiesić. Wie pan, on... on nawet kiedy przegląda gazety, to tak sadystycznie patrzy na członków rządu i na sekretarza, na towarzysza Wiesława, on to nazywa towarzysza Wiesława „kwadraciakiem, a premiera Cyrankiewicza - „kapitalistyczną świnią przy korycie”.

JUDGE

Does the accused want to add something?

JAROS

Yes, your honour. When I prepared those things, I might have had a spark of hatred inside, but my mind was dictating to abandon these things in time.

I know that I have a severe punishment in store for me. I wanted to ask your honour to let me stay in the society.

JUDGE

The Voivodship Court in Katowice sentences Stanisław Jaros for one joint penalty – the death penalty.

Music

NARRATOR

Wacław Sandecki and one more friend of Jaros, tried for aiding and abetting the sabotage, receive sentences of a few years in prison.

Music stops abruptly

OFFICER

And how are the moods in cell 24? A bit sad, I think?

AGENT

Oh, completely! After the trial, Jaros paced around like a man possessed.

OFFICER

What did he say?

AGENT

That he did a very bad thing because he admitted his guilt and this is why he signed his own sentence.

OFFICER

Does he still want to escape?

AGENT

He keeps talking about it. He would also like to get hold of some sharp tool because if his plans are thwarted – he'd rather take his own life than let someone hang him. You know, he... even when he is looking through newspapers, he looks so sadistically at members of the government and the secretary, comrade Wiesław, He even calls comrade Wiesław “square peg”, and Prime Minister Cyrankiewicz – “capitalist swine at the trough”.

ARTUR JAROS

Siwe, czy tam stalowe – kolor stalowych lamperii, trochę jaśniejsze do góry... Weszliśmy tam, wujka przyprowadzili... no gość był po prostu poważny i pewnie widać było, że jest trochę przyłamaną całą sytuacją, prawda? No ale pewnie miał świadomość, że się to dla niego nie najlepiej skończy.

Muzyka, szachy w celi,

JAROS

No pomyśl tylko, przeskoczmy mur i mogą nas w dupę pocałować.

AGENT

Nie, nie chłopie, źle trafiłeś. Ja nie zamierzam tyle ryzykować.

JAROS

Pomógłbyś chociaż.

AGENT

Słuchaj: pytaj innych, dużo tu domowników.

JAROS

Ja już nie mam nic do stracenia. Dobrze ci zapłacę no!

AGENT

Mogę ci tylko życzyć powodzenia.

JAROS

Niech cię szlag!

NARRATOR

W połowie listopada sąd najwyższy utrzymuje wyrok śmierci dla Stanisława Jarosa.

JAROS

Do prokuratury generalnej w Warszawie

Wnoszę zażalenie we własnej sprawie karnej o to, że władza dochodząca mej sprawy wykorzystwała mą nieświadomość, ponawiając kłamliwą obietnicę co do wysokości wymiaru kary oraz posługując się więźniami informatorami.

Maszyna do pisania

OFICER

Melduję, że więzień karny Jaros, 11 grudnia 1962 o godzinie 21:30 zrobił sobie zastłonę z koca i włożył pod nią. Gdy zwróciłem mu uwagę, aby to ściągnął, odpowiedział, że bym mu skoczył na szpic chuja i dalej leżał.

ARTUR JAROS

Grey, or maybe steel – colour of steel dado strip, slightly paler at the top... We went in, they brought my uncle... the guy was simply serious and you could probably see that he was somewhat depressed by the whole situation, wasn't he? Well, but he was probably aware that it was not going to end well for him.

Music, chess in the cell,

JAROS

Well, just think, we will jump the wall and they can kiss our arse.

AGENT

No, no, pal, you've got the wrong man. I have no intention of risking so much.

JAROS

You could help me at least.

AGENT

Listen: ask others, there are lots of locals here.

JAROS

I have nothing to lose. I will pay you well!

AGENT

I can only wish you luck.

JAROS

Damn you!

NARRATOR

In mid-November the high court upholds the death sentence for Stanisław Jaros.

JAROS

To the General Prosecutor's Office in Warsaw

I would like to appeal in my own criminal case on the grounds of the authorities investigating my case having used my ignorance, repeating the false promise as to the penalty and using prisoners who were informers.

Typewriter

OFFICER

I would like to report that on 11 December 1962 at 9:30 pm the criminal prisoner Jaros used a blanket to make a curtain and climbed underneath. When I told him to remove it, he told me to swing on his dick and continued to lie there.

Radio z początku stycznia 1963

NARRATOR

W sobotę 5 stycznia radio nadaje „Podwieczorek przy mikrofonie”

„Miłość” - śpiewa Violeta Villas

Maszyna do pisania

OFICER

5 stycznia 1963. Protokół

Obecni: prokurator, naczelnik, protokolant, lekarz, duchowny.

Obrońca zawiadomiony, nieobecny.

Po ustaleniu tożsamości skazanego odczytano mu sentencję wyroku śmierci i decyzję Rady Państwa, że nie korzysta z prawa łaski. Na zapytanie naczelnika zakładu karnego skazany wyraził ostatnie życzenie: widzenie się z rodziną. Życzeniu skazanego odmówiono.

Egzekucję rozpoczęto o godzinie 18:40 i zakończono o godzinie 19.

Lekarz stwierdził śmierć skazanego.

Muzyka, nagle się urywa

ARTUR JAROS

Naprawdę, wyrastałem w normalnej rodzinie, nie jakichś psychopatów czy lekko zwichrowanych charakterów, nigdy mi nie przeszło przez myśl, że to jakieś bohaterstwo. Męczennik? To nie ta bajka. To była bolesna akceptacja konkretnego faktu.

NARRATOR

To była wielka tajemnica, mówi profesor Andrzej Werblan, w tamtych latach partyjny ideolog.

ANDRZEJ WERBLAN

Tylko proszę nie nagrywać, ja robię teraz wyjątek, ale proszę nie nagrywać.

NARRATOR

Ja mogę zacytować pańskie słowa?

ANDRZEJ WERBLAN

Może pan.

Radio from early January 1963

NARRATOR

On Saturday 5 January, the radio is broadcasting “Podwieczorek przy mikrofonie” (“Afternoon tea at the microphone”)

“Miłość” (“Love”) – sung by Violeta Villas

Typewriter

OFFICER

5 January 1963. Minutes

Persons present: prosecutor, prison governor, minute secretary, doctor, priest.

Defence counsel: notified, absent.

After the condemned person’s identity had been determined, the death sentence and the decision of the Council of State, that they did not exercise the prerogative of mercy, were read out. At the prison governor’s question, the condemned person expressed his last wish: to see his family. The request was denied.

The execution started at 6:40 pm and ended at 7 pm.

The doctor pronounced the condemned person dead.

Music, stops abruptly

ARTUR JAROS

Really, I grew up in a normal family, not some psychopaths or slightly twisted characters, it never occurred to me that it was some heroism. A martyr? Wrong story. It was a painful acceptance of a specific fact.

NARRATOR

It was a great secret, says Professor Andrzej Werblan, a party ideologist during those years.

ANDRZEJ WERBLAN

But please do not record, I am making an exception now, but please don’t record.

NARRATOR

Can I quote your words?

ANDRZEJ WERBLAN

You can.

NARRATOR

O wybuchu z 3 grudnia dowiedział się po kilku tygodniach. Gomułka, jak twierdzi Werblan, zupełnie się nie przejął zamachem. Trafnie przewidział, że bombę zdetonował jakiś samotny wilk. Zostawił sprawę milicji i prokuraturze, ale dostawał informacje o śledztwie i procesie.

Po zamachu w Zagórzcu biuro ochrony rządu skłoniło Gomułkę do zmiany mieszkania. I sekretarz mieszkał nie chciał zamieszkać w willi na Mokotowie, więc niedaleko sejmu powstały dwa nowe bloki. I sekretarz zamieszkał w jednym z nich.

Domofon, „Halo?”

W budynku, o którym mówi Andrzej Werblan, mieszkają syn i wnuczka Władysława Gomułki

WNUCZKA WŁADYSŁAWA GOMUŁKI

Ja nie jestem w stanie pana sprawdzić ani nie wiem, czy ojciec będzie chciał z panem rozmawiać. Sądzę, że nie, że nikt nie będzie chciał z panem rozmawiać. No ale upewnię się.

NARRATOR

Jakaś opowieść pewnie się przechwała, tak myślę.

WNUCZKA WŁADYSŁAWA GOMUŁKI

Tak, no ale trzeba mieć chęć rozmowy, mnie o tym nic nie wiadomo.

ARTUR JAROS

Mam charakter mamy, na końcu nosa mam zawsze łzy przy takim wspomnieniu. Nikt nie chce drapać swoich ran, jakie by one nie były.

Muzyka

LEKTOR

Było to słuchowisko dokumentalne „Radioamator”. Wystąpili: Jaros – Jacek Braciak, oficer – Olaf Lubaszenko, agent – Michał Żurawski, Sandecki – Łukasz Garlicki, matka – Jadwiga Jankowska-Cieślak. W pozostałych rolach: Anna Grycewicz, Julia Kołakowska-Byttner, Katarzyna Skolimowska, Hanna Kinder-Kiss, Sławomir Grzymkowski, Henryk Niebudek, Stefan Knothe i Szymon Kuśmider. W nagraniach reporterskich udział wzięli: Tadeusz Jędrzejec, Artur Jaros, Andrzej Kurz, Jerzy Hojda i inni. Scenariusz, nagrania reporterskie i opracowanie muzyczne Bartosza Panka. Realizacja akustyczna Andrzeja Brzoski. Reżyseria Dariusza Błaszczyka.

NARRATOR

He found out about the explosion on 3 December after several weeks. Gomułka, as Werblan claims, was completely unmoved by the attempt against his life. He predicted aptly that the bomb had been detonated by some lone wolf. He left the case to the police and the prosecutor's office, but he received information about the investigation and the trial.

After the Zagórze assassination attempt, the government security agency forced Gomułka to change his place of residence.

The 1st secretary did not want to live in a villa in Mokotów⁶, so two new blocks of flats were erected near the Sejm⁷. The 1st secretary moved into one of them.

Intercom, "Hallo?"

Władysław Gomułka's son and granddaughter reside in the building mentioned by Andrzej Werblan.

WŁADYSŁAW GOMUŁKA'S GRANDDAUGHTER

I am unable to check who you are and I don't know if my father will want to talk to you. I think that no one will want to talk to you. But I'll make sure.

NARRATOR

Some story must have been preserved, I think.

WŁADYSŁAW GOMUŁKA'S GRANDDAUGHTER

Yes, but, well, you need to feel like talking, I know nothing about it.

ARTUR JAROS

I've got my mum's nature, I always have tears at the end of my nose with such memory. No one wants to scratch their wounds, whatever they are.

Music

VOICE-OVER

This was a dramatized documentary radio feature "Radio Amateur". Starring: Jaros – Jacek Braciak, officer – Olaf Lubaszenko, agent – Michał Żurawski, Sandecki – Łukasz Garlicki, mother – Jadwiga Jankowska-Cieślak. Also starring: Anna Grycewicz, Julia Kołakowska-Byttner, Katarzyna Skolimowska, Hanna Kinder-Kiss, Sławomir Grzymkowski, Henryk Niebudek, Stefan Knothe i Szymon Kuśmider. Reporter's recordings featured: Tadeusz Jędrzejec, Artur Jaros, Andrzej Kurz, Jerzy Hojda and others. Screenplay, reporter's recordings and music production: Bartosz Panek. Acoustic production: Andrzej Brzoska. Directed by: Dariusz Błaszczyk.

⁶ A prestigious district of Warsaw, seat to many embassies

⁷ The Polish parliament

